

V

PRIKAZI

ŽENE KOJE SU MENJALE SVET

O knjizi Volframa Ajlenbergera: *Vatra slobode – spasavanje filozofije u mračnim vremenima 1933–1943*, Agora, Zrenjanin i Novi Sad, 2021.

David Menčik

Izreka kaže: „Teška vremena stvaraju jake ljude, jaki ljudi stvaraju dobra vremena, dobra vremena stvaraju slabe ljude, a slabi ljudi stvaraju teška vremena“. Da li se ova izreka u blago izmenjenom obliku može primeniti na filozofiju, odnosno da li dobra vremena stvaraju dobru teorijску filozofiju, a teška vremena dobru praktičku filozofiju? Čitajući knjigu Volframa Ajlenbergera *Vatra slobode – spasavanje filozofije u mračnim vremenima 1933–1943* uvidećemo značaj postavljenog pitanja.

U knjizi *Vatra slobode* objavljenoj u izdanju izdavačke kuće „Agora“ i izvrsnom prevodu Saše Radojičića, nastavlja se poduhvat Volframa Ajlenbergera koji predstavlja retkost (gotovo i *novum*) u pisanju dela koja se bave istorijom filozofije. Ajlenbergerova dela predstavljaju pravo „osveženje“, budući da je fokus pisca sekundarne literature u većini slučajeva na filozofskim idejama, dok su biografske note najčešće „stavljane u zagrada“, to jest

smatrane manje važnim. Ajlenbergerov cilj postavljen je sasvim suprotno toj praksi; on filozofske ideje ne posmatra u njihovom konačnom obliku, već u procesu kreiranja, fokusirajući se na životne i istorijske okolnosti u kojima se filozofi nalaze, s ciljem da prikaže kako su te okolnosti dovele do formiranja filozofskih stavova.

Četiri filozofkinje imaju glavnu ulogu u *Vremenu slobode*. Kroz Ajlenbergerovo pero spoznajemo filozofsko i životno sazrevanje Hane Arent, Simon de Bovoar, Ajn Rand i Simon Vejl. Hermeneutikom filozofskih i nefilozofskih spisa četiri filozofkinje, Ajlenberger kroz 549 fusnota i mnoštvo citata stupa u komunikaciju sa filozofkinjama raskrivajući pitanja života pod „čizmom totalitarnog režima“, ali i upuštajući se u dijalektiku nostalgije za „lošom domovinom“ kao i volje za boljim životom u novoj domovini u emigraciji. Važno je napomenuti da se u delu *Vatra slobode* velika vrednost i pažnja pridaju i društveno-političkoj

aktivnosti četiri junakinje, pre svega tokom Drugog svetskog rata.

Kada je reč o strukturi dela, ona je takva da, sa izuzetkom jednog poglavlja, prati hronološki tok života četiri „junakinje“, preplićući njihove filozofske stavove i sudbine, u osam esejiistički napisanih poglavlja ostavljenih u vremenskom razdoblju od 1933. do 1943. godine. Ovim načinom pisanja Ajlenberger pred čitaoca postavlja zadatak tumačenja koji zahteva strpljenje. Budući da je nemoguće pogledom na sadržaj knjige pronaći odgovor na pitanje koje poglavlje je posvećeno, na primer, Hani Arent, čitalac je primoran da sve četiri filozofkinje razmatra kao deo celine. S jedne strane možemo biti kritični prema ovakvom načinu prikazivanja, ukoliko kao čitaoci želimo da se posvetimo jednoj od četiri filozofkinje, dok ga sa druge strane možemo i pohvaliti, jer nam hronološka matrica omogućava lakše tumačenje pravaca životnog i filozofskog sazrevanja i kreiranja filozofskih stavova sve četiri filozofkinje.

U *Vatri slobode* na izvanredan način vidimo ono što je Johan Gotlib Fichte proklamovao, a to je da od čovekovog karaktera zavisi njegova filozofija. Naime, čitajući o Ajn Rand, videćemo da je njena filozofija suštinski ničeanska¹ i da je ključna ideja koju prenosi – pitanje borbe individualizma protiv kolektivizma i egoizma protiv altruizma. Takođe, bivamo upućeni u razloge nastanka, kao i načine na koje se vremenom formirala – budući da Ajlenberger ističe da je filozofija Ajn Rand uslovljena njenim karakterom, a posebice iskustvom življenja u totalitarnom sistemu Sovjetskog Saveza.

1 Što Rand ne krije pa često i piše „Kako je Niče rekao“, „Niče i ja mislimo...“. Vidi: Ajlenberger, V. (2021), *Vatra slobode*, Zrenjanin: Agora, str 19– 21; 51–53.

Ajlenberger zaključuje da je Rand kao emigrantkinju u Sjedinjene Američke Države pozvala njena prošlost, da bi se posvetila borbi protiv totalitarnih snaga. U dijalogu Rand, Ajlenbergera i nas samih uvidamo motiv koji se provlači kroz čitavo delo, bez obzira o kojoj filozofkinji Ajlenberger piše, a to je – borba protiv totalitarizma u svim državama. Rand u totalitarnim društvima Nemačke, Italije i Sovjetskog Saveza ne vidi nikakvu suštinsku razliku, a užasi koje su počinili ovi totalitarni sistemi prema ljudima iz drugih država ili prema sopstvenoj naciji, pripisuju se samo onima koji čoveka uvek posmatraju kao masu a ne kao pojedinačnu ličnost.²

Kroz reči posvećene Simoni Vejl, upoznajemo fizički slabu ali oštroomnu filozofkinju koja je zainteresovana za širok dijapazon filozofskih i društvenih problema, od kritike totalitarizma i „golodomora“³ do teorijske filozofije (pre svega filozofije religije). Vejl upoznajemo i mnogo ličnije, Ajlenberger je predstavlja kao asketu koja većinu svoje plate poklanja onima kojima, prema njenom mišljenju, novac treba više nego njoj samoj, dok se njen društveni aktivizam naglašava

2 Uporište: Rand, A. (1999), u *Journals of Ayn Rand* (ur. David Harriman), New York: Penguin Publishing Group, str 350.

3 Golodomor ili holodomor je termin kojim se označava masovna glad izazvana ljudskim faktorom u Sovjetskom Savezu između 1932. i 1933 godine. Tokom golodomora preminulo je između 3, 5 i 5 miliona ljudi, većinom u Ukrajini.

Uporište: Conquest, R. (2002), *The Harvest Of Sorrow: Soviet Collectivisation and the Terror-Famine*, London: Pimlico i Davies, R., Wheatcroft, S. (2004), *The Years of Hunger: Soviet Agriculture, 1931–1933. The Industrialisation of Soviet Russia*. Vol. 5. New York: Palgrave Macmillan.

u kasnijim poglavljima u kojima se Ajlenberger fokusira na pomoć koju je Simon Vejl pružala emigrantima iz Nemačke i drugih zemalja, istovremeno nas držeći zainteresovanim za svako poglavlje, ubacujući ekskurse u kojima Vejl komunicira sa važnim emigrantima. Kroz Ajlenbergerovo delo doznaćemo za komunikaciju Simone Vejl i Lava Trockog, koji je jedno vreme boravio u njenom stanu. Kroz delo vidimo postepeni razvoj od smirene askete do ratoborne Vejl koju kasnije zatićemo i u ulozi borkinje u Drugom svetskom ratu.

Kroz paragrafe posvećene Hani Arent, Ajlenberger na vrhunski način prikazuje kako je izgledala egzistencija Jevreja u nacističkoj Nemačkoj u periodu nakon dolaska Adolfa Hitlera na vlast. Spaljivanje knjiga, isticanje „rasne pripadnosti“ obeležjima na odeći, užasi „Kristalne noći“ i saslušavanje Gestapoa bili su oblici terora kojima su podvrgnuti pripadnici jevrejske zajednice u Nemačkoj. Arent je ovaj teror doživela na sopstvenoj koži, što je dovelo do njene emigracije iz nacističke Nemačke, ali je i odredilo kurs njene filozofije koji je kulminirao delom *Izvori totalitarizma*. Sa druge strane, Ajlenbergerova „naracija“ o životu Hane Arent daleko je od monohromatske. Osim fokusa na bivstvovanje u nacističkoj Nemačkoj, Ajlenberger nam predstavlja Hanu Arent i kao dostojnu filozofkinju i sagovornicu Karla Jaspersa i Martina Hajdegera.

Simon de Bovoar se u mnogo većoj meri nego ostale tri filozofkinje pojavljuje kao model mlade žene koja pokušava *spoznati samu sebe*. De Bovoar i njen partner, Žan-Pol Sartr, kroz delo se pronalaze u filozofskom, seksualnom i profesionalnom smislu dok ujedno vidimo kako njihovi životi bivaju promenjeni usled promena u

društvenim okolnostima. Na početku dela, to jest 1933. godine, Simon de Bovoar je nastavnica u provinciji koja se bori sa depresijom, deset godina kasnije u okupiranom Parizu ona je plodna autorka koja piše egzistencijalističku književnost i filozofiju, osvaja nagrade za svoje spise, a nekoliko godina kasnije, 1949, objavljuje i monumentalno delo *Drugi pol*. Potpoglavlja posvećena Bovoar prevashodno su biografsko-dramskog karaktera, jer Ajlenberger često piše o ličnim životnim i seksualnim navikama nastavnice u provinciji koja je, uprkos depresiji, tokom koje godinama nije napisala nijedan tekst, s vremenom postala jedna od najvažniji filozofkinja u dvadesetom veku.

Tek će kroz „slučaj Simon de Bovoar“ postati očigledno ono što je Ajlenbergeru važno u pogledu promene sveta i promene karaktera četiri junakinje, to jest njihovo sazrevanje i pomeranje sa teorijske filozofije na praktičku. Prava suština knjige pronalazi se tek kada se osvrnemo na pročitano, uživimo se u delo, te postanemo savremenici, saborcima, sapatnicima i, najvažnije, samisliocima Arent, Vejl, De Bovoar i Rand, te time proširimo sopstvene vidike i znanje o filozofiji u doba civilizacijske krize kakvu svet do tada nije video.

Literatura

- Conquest, R. (2002), *The Harvest Of Sorrow: Soviet Collectivisation and the Terror-Famine*, London: Pimlico.
- Davies, R.; Wheatcroft, S. (2004), *The Years of Hunger: Soviet Agriculture, 1931–1933. The Industrialisation of Soviet Russia*, Vol. 5, New York: Palgrave Macmillan.
- Rand, A. (1999), u *Journals of Ayn Rand* (ur. David Harriman), New York: Penguin Publishing Group.

